

istorii ukrainskykh vyzvolnykh zmahaniy 1917–1918 [Essays on the history of the Ukrainian liberation struggle 1917–1918]. Lviv, 1994. 571 s. 7. Nahaievskiy I. Istoriiia Ukrainskoi derzhavy dvadtsiatoho stolittia [History of the Ukrainian state of the twentieth century]. Kyiv: Ukrainskyi pysmennyk, 1993 413 s. 8. Narysy istorii ukrainskoi revoliutsii 1917–1921 rokiv [Essays on the history of the Ukrainian revolution of 1917–1921]. U dvokh tomakh . Knyha persha / V. F. Verstiuk, V. I. Holovenko, T. S. Ostashko, V.F.Soldatenko, V. V. Skalskyi. Kyiv: Naukovo-vyrobnyche pidpriemstvo «Vydavnytstvo «Naukova dumka» NAN Ukrainy», 2011. 390 s. 9. Ohiienko I. Ukrainska kultura: Korotka istoriia kulturnoho zhyttia ukrainskoho narodu [Ukrainian Culture: A Brief History of the Cultural Life of the Ukrainian People]. Kyiv: Dovira, 1992. 41 s. 10. Petrovskiy V.V., Radchenko L.O., Semenenko V.I. Istoriiia Ukrainy: neuperedzhenyi pohliad: fakty. mify. komentari [History of Ukraine: Impartial view: facts. myths comments]. Kh.: VD «ShKOLA», 2007. 592 s. 11. Ukrainska Tsentralna Rada. Dokumenty i materialy u dvokh tomakh [Ukrainian Central Rada. Documents and materials in two volumes], Tom.I, 4 bereznia – 9 hrudnia 1917 roku / upor.V.F.Verstiuk ta in. Kyiv: Naukova dumka, 1996. 586 s. 12. Ukrainska Tsentralna Rada. Dokumenty i materialy u dvokh tomakh [Ukrainian Central Rada. Documents and materials in two volumes], Tom.II, 10 hrudnia 1917 r. – 29 kvitnia 1918 r. / upor.V.F.Verstiuk, O.D. Boiko ta in. Kyiv: Naukova dumka, 1997. 424 s. 13. Ulianovskiy V.I. Tserkva v Ukrainiskii Derzhavi 1917–1920 rr. doba Ukrainskoi Tsentralnoi Rady [Church in the Ukrainian State in the 1917–1920 biennium of the Ukrainian Central Rada] / navch. posibnyk. Kyiv: Lybid, 1997. 200 s.

Nina Krylova

CENTRAL COUNCIL: FROM AN AUTONOMY TO INDEPENDENCE

In the conditions of the establishment of independent Ukraine, the development of a sovereign democratic state, special attention is paid to studying the experience of the state-building process at the beginning of the twentieth century. Of particular interest in this regard is the study of the experience of the state policy of the Ukrainian governments of 1917–1920 and, in particular, the work of the Central Council. An analysis of the activity of the Central Council gives an opportunity to evaluate (both positive and negative) experience of state building, preventing repetition of errors and miscalculations.

The author focuses on the analysis of objective and subjective factors that did not allow the Central Council Government to stay in power and build the Ukrainian Independent Republic.

In particular, attention is drawn to the lack of professional politicians with practical experience of state-building and the romantic faith of leaders of the Central Council in the inviolability of a federated relationship with Russia.

The author focuses on the interaction of the state and the church as a possible ally in the development of an independent state.

Key words: autonomy, government, Central Council, politics, political parties, national idea, state system.

УДК 281.96 (477) «1918/1921»

Юрій Гусєв, Тарас Пшеничний

ПРАВОСЛАВНЕ ВІЙСЬКОВЕ ДУХОВЕНСТВО В УМОВАХ УКРАЇНСЬКОЇ РЕВОЛЮЦІЇ 1918–1921 РР.

Відзначення на державному рівні річниці української революції 1917–1921 рр. ставить перед науковцями завдання переосмислити її події, явища, процеси. За кожним з них стояли ті чи інші особи, які представляли різні суспільні інститути. Переважна більшість з них отримала вже належну оцінку та місце в історіографії, однак, очевидно, не усі. Найменш дослідженою проблемою українських визвольних змагань зазначеного періоду залишається вивчення функціонування капеланського руху в лавах української армії, який діяв при Українській Православній Церкві. Мета статті, власне і полягає у висвітленні діяльності священиків на фронтах, їх побуту та умов служіння. Вивчення цього сегменту в українській історії загалом, а в подіях столітньої давності зокрема, дозволить ширше усвідомити місце військових священиків в лавах сучасної української армії.

Реалії сучасних суспільно-політичних процесів є приводом для українського наукового середовища децю по-новому «зануритися» в оцінку минулого, зокрема, вийти за межі традиційного сприйняття подій і фактів. Більшість з них «мігрувала» з епохи в епоху, часто без належного наукового обґрунтування чи спростування. Це стосується й українських визвольних змагань, які розпочалися в 1917 р. і дали поштовх серйозним суспільним трансформаціям. За їх мілітарно-політичною складовою крилися значно серйозніші процеси, і вони відбувалися у людській свідомості. Далеко не останню роль у цьому відіграв церковно-релігійний чинник, який в більшій чи меншій мірі мав і має

вплив на волевиявлення народу та визначення його життєвих орієнтирів. Актуальність статті полягає, власне, у переосмисленні ролі православного духовенства у суспільно-політичних процесах 1917–1921 рр. крізь призму його інтегрованості в структури українського війська.

Ключові слова: військове духовенство, капелан, українська революція, Українська Православна Церква, українська армія.

Нестримний і невблаганний плин часу дистанціює суспільство від багатьох подій минулого. Кожен вчорашній день – це історія досягнень і втрат, героїзму та боротьби, зрештою – це урок для прийдешніх поколінь. Інколи дуже важко читати таку історію, розбиратися у ній, аналізувати події і осіб, якими вона наповнена і які її наповнювали. Однією з таких сторінок нашого минулого є події 1917–1921 рр., які вітчизняна історіографія вже давно назвала «Українською революцією» або «визвольними змаганнями», що стали спробою українців створити національну державу в часи Першої світової війни та повоєнну добу. З огляду столітньої ретроспективи термін «революція», мабуть, є найбільш вдалим, хоч і в ньому відчувається певний «нафталіновий присмак» і консервативний традиціоналізм у сприйнятті і розумінні минулого. Проте, для цієї публікації це немає майже ніякого значення.

Події, які переживає сьогодні український народ, дають змогу дещо по-іншому «зануритися» в оцінку минулого, зокрема, вийти за межі шаблонного сприйняття явищ і фактів. Це стосується й українських визвольних змагань, які розпочалися у 1917 р. і дали поштовх серйозним суспільним трансформаціям. За їх мілітарно-політичною складовою крилися значно серйозніші процеси, і вони відбувалися у людській свідомості. Далеко не останню роль у цьому відіграв церковно-релігійний чинник, який в більшій чи меншій мірі мав і має вплив на волевиявлення народу та визначення його життєвих орієнтирів.

Актуальність статті полягає, власне, у переосмисленні ролі православного духовенства у суспільно-політичних процесах 1917–1921 рр. крізь призму його інтегрованості в структури українського війська.

У вітчизняній історіографії є доволі таки чимало публікацій, у тому числі й монографічних досліджень, присвячених українським визвольним змаганням зазначеного періоду. Однак військовому капеланству тієї доби присвячено не так вже й багато уваги. Зокрема, слід відзначити роботи І. Нагаєвського [11], Д. Забзалюка [6], І. Шугальнової [21, с. 81–88], Р. Коханчука [8], написані у різні роки, однак у них автори здійснили спробу фундаментально показати феномен військового духовенства у лавах української армії в 1917–1921 рр. Окрім того, на проблему польового духовенства звертається увага у дослідженнях інших істориків, які висвітлювали її фрагментарно, або ж у контексті вивчення суспільно-політичних чи церковних процесів зазначеного періоду. Насамперед це роботи І. Крип'якевича та Б. Гнатевича [9], Б. Андрусишина [1–3], В. Марчука [10], В. Ульяновського [15–16] та ін.

Споминаючи події столітньої давнини, вітчизняні науковці, політики, представники різних науково-просвітніх організацій і загалом громадськість, намагалися і намагаються переосмислити уроки минулого. Події української революції 1917–1921 рр. є однією із тих сторінок вітчизняної історії, які в сучасних умовах хронічної суспільно-політичної кризи, що триває перманентно з 1991 р., гібридної війни на Сході України, переосмислюються та переоцінюються. У поле наукового зацікавлення дедалі частіше потрапляють малодосліджені аспекти цієї революції, серед яких і місце Української Православної Церкви (далі – УПЦ) у забезпеченні духовної та морально-психологічної опіки в лавах українських збройних формувань. Іншими словами, йдеться про функціонування інституту душпастирської опіки в один з періодів революції, а саме в 1919–1921 рр.

Кінець 1918 р. породив цілий цикл майбутніх систематичних трансформацій суспільно-політичного характеру. Вони, без перебільшення, зачепили усі суспільні інституції, у тому числі й Церкву. Так, наступний період в українському церковному житті розпочався внаслідок анонсування української державності у формі Українська Народна Республіка (далі – УНР), яку проголосила Директорія під головуванням Симона Петлюри. Діяв цей орган з 14 грудня 1918 р. – до 10 листопада 1920 р. Таким чином, Гетьманат П. Скоропадського відійшов у минуле, як і більшість ініціатив його уряду. Влада розпочала формувати власну парадигму державності. Нею ухвалено низку стратегічних законопроектів, спрямованих на розбудову української держави. Серед них був і закон про Українську Автокефальну Православну Церкву (далі – УАПЦ). 29 грудня 1918 р. на засіданні уряду Директорії розглядалося питання про Міністерство у справах релігій. Його обговорення ініціював голова Ради Народних Міністрів В. Чехівський. Дискутуючи над формуванням національного державного органу, який би займався церковними справами, учасниками зустрічі висунуто пропозицію про залишення в структурі уряду Міністерства ісповідань у формі Міністерства культів. Така пропозиція була підтримана і схвалена, а тимчасовим міністром призначено колишнього міністра ісповідань при Гетьманаті О. Лотоцького. Таким змінам відомий

український історик Б. Андрусишин дав наступну оцінку: «Незважаючи на те, що наприкінці 1918 р. до влади в Україні прийшли ті ж самі партії, які складали основу Центральної Ради, розуміння церковної справи значно змінилося» [3, с. 12]. Та попри це вчений також схильний вважати, що саме реалії часу змусили політичні кола Директорії переосмислити місце Церкви у боротьбі за державність [3, с. 12–13].

Дуже швидко УПЦ перетворилася в повноцінного суб'єкта подій. Зокрема, вдало проаналізований досвід минулого щодо її місця у суспільно-політичних процесах, став приводом до включення духовенства у лави українського війська. Основна мета, яку при цьому переслідувало керівництво Українського генерального військового штабу армії УНР, це створення при боєздатних військових корпусах структури, яка б «... забезпечувала релігійно-духовні потреби особового складу збройних сил» [7, с. 83–88]. У січні 1919 р. присутність священника в армії була офіційно затверджено. Вже під час кульмінаційного моменту в українсько-польській війні (січень–березень 1919 р.) генерал армії УНР М. Омелянович-Павленко позитивно відгукувався про значення польових священників: «Роль українського священника у боротьбі проти поляків була дуже позитивною. Своєю службою, прикладом і промовами вони суперничали з політичними провідниками. Ворог відповідно оцінив заслуги наших панотців і, незважаючи на «сан», де тільки було можливо, катував їх. Отець Нижанківський і багато інших назавжди залишаться у вдячній пам'яті українців» [12, с. 143].

Інституалізація присутності священника у лавах українських військових формувань це процес, увінчаний як успіхами, так і труднощами. Перші полягали у тому, що, починаючи ще з 1917 р. вперше визначено роль і місце УПЦ в політичних трансформаціях загалом, і формування у ній інституту військового духовенства зокрема. На перший погляд, здавалося б, що це річ другорядна, і про це сьогодні пишуть окремі історики. Однак за цим стояли значно серйозніші справи, адже «п'ятою колоною» українського визвольного руху було проросійськи налаштоване духовенство, яке включене в інформаційну війну і вело її не на користь українського народу. Саме його проповіді, звернення, листи, послання окремих єпископів діяли негативно на морально-патріотичний дух військовослужбовців [13, с. 28–29].

Про необхідність підтримки війська, всіляко стимулювати його формацію, проводити належну інформаційно-просвітницьку кампанію у його лавах, знаходимо у меморандумі «До пана Голови Директорії й Головного Отамана Республіканських військ С. В. Петлюри» від імені Центрального комітету Української народної республіканської партії (грудень 1919 р.): «Без регулярного війська – не створити нам держави. Без війська не створити нас своєї незалежності. Його необхідно створити, але й охороняти, зміцнювати всіма засобами...» [5, с. 96]. Якщо у 1917 і навіть 1918 рр. участь церковного чинника у державних змаганнях відкидався, або ж він не був чітко визначеним, то з 1919 р. він став актуальним і почав набувати чітких рис. Залучення православного духовенства до душпастирської роботи в армії відображало зміни в інформаційно-гуманітарному забезпеченні війська. Дедалі частіше стала побутувати думка, що без широкої моральної бази побудованої на християнському світогляді вести конкурентоспроможну боротьбу з більшовиками не можливо. На її фундаменті будується патріотизм та «інстинкт» захисту Батьківщини [14, с. 21].

Перебіг подій 1919 р. серйозно вплинув на атмосферу, яка склалася в армії і становище священників у їхніх частинах. Насамперед, це пов'язувалося із переусвідомленням місця армії у державному будівництві та її патріотичній формації. Як відзначає сучасний дослідник Д. Забзалюк, вже у січні 1919 р. окрім юридичного визначення місця головного священника УНР у складі Церковного Синоду УПЦ створено і «... Головну управу військового духовенства, яка була складовою Генерального штабу армії УНР» [6, с. 66]. Внаслідок таких дій на облік УПЦ взято майже 30 польових духівників, які 15 січня 1919 р. офіційно приступили до служби у лавах армії [6, с. 66].

Однією із показових сторінок військового душпастирювання православних священників у лавах армії УНР була участь у Першому зимовому поході (грудень 1919 – травень 1920 рр.). Серед багатьох капеланів особливо слід відзначити о. М. Маринича, прот. П. Пащевського, прот. В. Сукачіва [6, с. 70]. Доволі яскраві спогади про роль священників у цій війні відзначав безпосередній її учасник М. Омелянович-Павленко. На сторінках спогадів він описав один із фрагментів просування українських військ «вглиб України» [12, с. 239]. Зокрема він відзначав, що «... По дорозі я зустрів також панотця Пащевського, що, завдяки щасливому випадкові, уникнув долі штабу Запорізької групи і тепер пішки йшов з колоною. Це була признака, бо панотець Пащевський тішився глибокими симпатіями і був від початку походу для Запорозців, а потім і для всього війська, правдивим радником і отцем духовним» [12, с. 239].

У свою чергу М. Омелянович-Павленко відзначав, що глибока християнська свідомість, яку намагалися поширювати у війську священники, єднала різні полки та армії. Ось один із його спогадів про Різдво Христове 1920 р.: «На Уманщині, а також на Поділлі й Херсонщині, де в ту зиму

перебувала наша збройна сила – Армія УНР і Галицька Армія, під Святвечір було, напевно, чимало хатинок, в яких вояцтво й селяни рідними співами славили народження предвічного й злучали з цим свої надії на прийдешнє світле для України народження – на незалежне життя» [12, с. 251]. У присутності польового священика під час Зимового походу слід вбачати людину, яка на відміну від окремих політичних діячів, залишалась більш стійкою і вірною ідеї, яку на полі бою відстоювали українські збройні формування.

Однак, як писав сучасник тієї доби Д. Дорошенко, що через бурхливий розвиток подій уряд Директорії після грудня 1919 р. – травня 1920 р. змушений вдатися до міграцій, що, по суті, призвело до втрати ним політичного центру, а також спричинило хаос у різних урядових та неурядових структурах [4, с. 53–54]. Такий розвиток подій не міг не відобразитися й на виснаженому війною військовому духовенству, як і капеланському рухові загалом.

В архівних документах того часу знаходимо низку свідчень, що станом на 1921 р. капеланське служіння в українській армії опинилося у серйозній кризі. Передусім на це вказував побут польових священиків. Одним із прикладів цього був лист до міністра ісповідань від дивізійного священика 2-ї стрілецької Волинської дивізії, прот. В. Сукачіва. Останній пояснював: «Тяжкі обставини нашого життя вимагають дуже гострі питання: брак приладних помешкань для церков, відсутність багатьох церковних речей, богослужбових книг, ікон примушують нас миритися з цими недостачами і, по можливості, користуватися тим, що знаходиться під руками» [20, арк. 20]. Міністр ісповідань І. Огієнко, розуміючи труднощі служіння священика в армії, у пояснювальній записці щодо необхідності підтримки українського церковного руху відзначав: «Національний церковний рух на Україні дедалі набирає більшої та більшої сили.... Зараз назріло багато питань особливо із життя військових священиків, на які повинна звернутися пильна увага. Разом з тим треба упорядкувати духовну опіку над нашими інтернованими козаками» [18, арк. 13]. Загалом, питання українського військового духовенства, його побут та матеріальне забезпечення були кричущими. Взагалі не розроблено системи забезпечення родин священиків, які з різних причин опинилися без головного годувальника або ж він через хворобу чи поранення опинився поза службою. Було безліч звернень про важкий стан таких сімей від їх членів, а також різних урядових комісій. У одному із таких читаємо: «Комісія у справах Військового Духовенства просить Департамент Православної Церкви прийняти міри по наданню допомоги колишньому військовому духовенству» [17, арк. 33].

Необхідно розуміти, що загальний стан справ у капеланському служінні ані більшості політикам, ані самим єпископам, був достеменно невідомий. Доволі розхитана суспільно-політична ситуація цього лише сприяла. А тому причиною появи таких та інших звернень були цілеспрямовані листи чи то начальника Генштабу військ чи іншого командування до Міністерства ісповідань із клопотанням включитися у підтримку духовенства. Інколи в бік останнього лунали закиди про нецільове використання ним виділених на військове духовенство коштів [17, арк. 33].

Зустрічаються численні звернення до Міністерства ісповідань від вдів убитих капеланів з проханням матеріальної допомоги. Ось одне з них: «До Міністерства Ісповідань надійшло прохання вдови вбитого священика с. Лісович, Таращанського повіту, Іларіона Баккалінського – Єлизавети Тимофіївни Баккалінської, про призначення їй з дітьми матеріальної допомоги» [17, арк. 149].

Інше, не менш гостре, питання у військовому душпастирстві стосувалося матеріального забезпечення священика, що впливало на здійснення ним належних потреб. З цього приводу професор І. Огієнко у квітні 1921 р., уже не як міністр віросповідань УНР, а як член Ради Республік – вищого законодавчого органу влади УНР, що функціонував у польському місті Тарнів, відзначав: «Мені відомо про великі потреби військових церков: бракує чаш, антимінсів, риз, книжок...» [19, арк. 4–4 зв.]. У зверненні до Головного військового священика армії УНР він доволі емоційно писав: «Дбаючи про швидке задоволення цих церковних потреб прошу Вас ... зі свого боку взяти це на увагу і вжити відповідних заходів для скорішого задоволення цих невідкладних потреб, без чого церкви військові не можуть в належній мірі відповідати своєму великому і повному значенню, виховувати українського козака не тільки морально, але й національно. Щодо придбання антимінсів, то Вам належить вжити заходів і просити єпископа Кременецького Діонісія, щоб він допоміг війську українському в цій справі» [19, арк. 4–4 зв.].

Необхідно пам'ятати, що станом на 1921 р., коли уряд УНР, як і усі його структури, знаходився у стані кризи, польові священики залишалися наодинці із тими викликами, які їх спіткали. Власне, переважно лише зі згоди й підтримки єпископа, але аж ніяк не з боку Міністерства ісповідань, священик змушений був брати на себе усю відповідальність за служіння у військовій частині. Побут і життя таких польових священиків були неоднорідними і це залежало від багатьох чинників. Серед них можна виділити наступні: дивізія, у якій доводилося провадити службу; чисельність військовослужбовців; матеріальне забезпечення військових частин тощо. Загалом, станом на жовтень 1921 р. з рапорту дивізійного священика 2-ї стрілецької Волинської дивізії,

прот. В. Сукачіва до міністра ісповідань УНР знаходимо широкий спектр тих справ, із якими стикався священник в армії. Вони полягали, як у забезпеченні храмів свічками, так і просвітницькою роботою серед солдатів. Щодо останнього зустрічаємося із таким поясненням: «Працюючи в таборах по вихованню козаків в релігійно-національній ідеї, військові-пан-отці, на мою думку, зобов'язані дбати за тих, котрі мешкають за кордоном і на нашій Батьківщині. ... Пан-отець повинен оживляти свою парохію не тільки красою відправ, а й словом і словом живим. Тобі бажано було б прийти на допомогу тим пан-отцям, котрі не володіють даром слова і улаштувати збірник промов відповідних сучасному моменту і військовому життю» [20, арк. 20 зв. – 21].

Процес набору духовенства у лави військових духівників був, зазвичай, добровільним. Ідея захисту Батьківщини виходила з біблійних сцен про покликання до охорони рідного краю. Глибоке усвідомлення відповідальності перед майбутніми поколіннями за те, що відбувалося пробуджувало у багатьох священників бажання вступати у ряди української армії. Це мало свої позитивні наслідки, оскільки на цьому ґрунті формувался й авторитет польового священника. Це слугувало тому, що в лавах армії УНР у жовтні 1921 р., перед листопадним рейдом, було вкотре переоцінено роль і значення душпастиря у війську: «Становище військового пан-отця дуже мало з'ясоване. Військові штати передбачають всіх пан-отців Необхідно виробити досить обґрунтовані штати духовенства, його управління, детально визначити обов'язки кожного ступеня управління. За зразок можна взяти штати військового духовенства за старі часи» [20, арк. 21]. Це свідчило, що в умовах суспільно-політичної нестабільності інститут військового духовенства при армії УНР не був маргінальною структурою, а органом, який відігравав свою стратегічно-важливу функцію.

Сьогодні, як і події столітньої давності, також змушує українське суспільство вдатися до оцінок реалій у ретроспективі минулого. В історії випадковостей не буває. Свідченням цьому є неоголошена війна на Сході України, яка за дивним збігом обставин, чинників, інформаційної пропаганди, поширенням і відстоюванням аморфних псевдоцінностей, популізм окремих політичних партій та осіб перегукується з подіями української революції 1917–1921 рр. Як і тоді, так і сьогодні, відбулося відродження, до цього невідомих, або ж ледь жевріючих суспільних інститутів, які показали, що в умовах війни їхня присутність на фронтах є вкрай необхідною. Такою інституцією було православне військово-духовенство. З короткого огляду впливає той незаперечний факт, що присутність священника в армії позитивно впливала на морально-психологічний і духовний стан воїна. Перебуваючи з ним пліч-опліч у бою, під час атаки або ж відступу, він скріплював серце солдата у вірі за що той змагається, які цінності відстоює на полі битви, за що, зрештою, готовий віддати життя.

Список використаних джерел

1. Андрусишин Б. Церква в Українській державі. Доба Центральної Ради. К., 1997. 200 с. 2. Андрусишин Б. Церква в Українській державі. Доба Гетьмана П. Скоропадського. К., 1997. 200 с. 3. Андрусишин Б. Церква в Українській державі. Доба Директорії УНР. К., 1997. 172 с. 4. Дорошенко Д. Православна Церква в минулому й сучасному житті українського народу. Берлін: [б.в.], 1940. 69 с. 5. Доценко О. Літопис української революції. Матеріали й документи до історії української революції (1917–1923). Варшава: [б.в.], 1923. Т. 2. Кн. 5. 400 с. 6. Забзалюк Д.Є. Душпастирська служба українських військових формацій першої половини ХХ ст.: монографія. Львів: ЛьвДУВС, 2012. 188 с. 7. Забзалюк Д. Є. Організація інституту військового духовенства армії Української Народної Республіки // Вісник Харківського національного університету внутрішніх справ. 2008. № 42. С. 83–88. 8. Коханчук Р. М. Душпастирська опіка військових. К.: [б.в.] 2004. 221 с. 9. Крип'якевич І., Гнатевич Б. Історія Українського війська. Львів: Вид-во Ів.Тиктора, 1936. 568 с. 10. Марчук В. Церква. Духовність. Нація. Івано-Франківськ: Плай, 2004. 460 с. 11. Нагаєвський І. Спогади польового духовника. Торонто: Вид-во Українська Книжка, 1985. 185 с. 12. Омелянович-Павленко М. Спогади командира (1917–1920): Документально-художнє видання / упоряд. М. Ковальчук. К.: Темпора, 2007. 608 с. 13. Рожко В. Є. відродження Української Православної церкви на Волині 1917–2006 рр. Історико-красназничий нарис. Луцьк: Волинська книга, 2007. 348 с. 14. Скоропадський Д. Державництво і патріотизм. Кіль: б.в., 1947. 31 с. 15. Ульяновський В. І. Церква в Українській Державі 1917–1920 рр. (Доба Центральної Ради). К.: Либідь, 1997. 198 с. 16. Ульяновський В. І. Церква в Українській Державі 1917–1920 рр. (Доба Гетьмана Скоропадського). К.: Либідь, 1997. 320 с. 17. Центральний державний архів вищих органів державної влади і управління України (далі – ЦДАВО України). Ф. 1072. Оп. 1. Спр. 54. 226 арк. 18. ЦДАВО України. Ф. 1072. Оп. 2. Спр. 97. 77 арк. 19. Там само. Спр. 101. 105 арк. 20. Там само. Спр. 110. 46 арк. 21. Шугальова І. М. Організаційний устрій православного духовенства чорноморського флоту (1900–1920 рр.) // Наукові праці історичного факультету Запорізького державного університету. Вип. XVII. Запоріжжя, 2004. С. 81–88.

References

1. Andrusyshyn B. Tserkva v Ukrainskii derzhavi. Doba Tsentralnoi Rady [Church in the Ukrainian state. Day of the Central Council]. K., 1997. 200 s. 2. Andrusyshyn B. Tserkva v Ukrainskii derzhavi. Doba Hetmana P. Skoropadskoho [Church in the Ukrainian state. Day of Hetman P. Skoropadsky]. K., 1997. 200 s. 3. Andrusyshyn B. Tserkva v Ukrainskii derzhavi. Doba Dyrektorii UNR [Church in the Ukrainian state. The day of the Directory of the UPR]. K.,

1997. 172 s. 4. Doroshenko D. Pravoslavna Tserkva v mynulomu y suchasnomu zhytti ukrainskoho narodu [Orthodox Church in the past and present life of the Ukrainian people]. Berlin: [b.v.], 1940. 69 s. 5. Dotsenko O. Litopys ukrainskoi revoliutsii. Materiialy y dokumenty do istorii ukrainskoi revoliutsii (1917–1923) [Chronicle of the Ukrainian Revolution. Materials and documents for the history of the Ukrainian revolution (1917–1923)]. Varshava: [b.v.], 1923. T. 2. Kn. 5. 400 s. 6. Zabzaliuk D.Ie. Dushpastyrska sluzhba ukrainskykh viiskovykh formatsii pershoi polovyny XX st. [Pastoral service of the Ukrainian military formations of the first half of the twentieth century]: monohrafiia. Lviv: LvDUVS, 2012. 188 s. 7. Zabzaliuk D.Ie. Orhanizatsiia instytutu viiskovoho dukhovenstva armii Ukrainkoi Narodnoi Respubliky [Organization of the Institute of Military Clergy of the Army of the Ukrainian People's Republic]. Visnyk Kharkivskoho natsionalnogo universytetu vnutrishnikh sprav. 2008. № 42. S. 83–88. 8. Kokhanchuk R.M. Dushpastyrska opika viiskovykh [Pastoral guardianship of the military]. K.: [b.v.] 2004. 221 s. 9. Krypiakivych I., Hnatevych B. Istoriiia Ukrainskoho viiska [History of the Ukrainian Army]. Lviv: Vyd-vo Iv.Tyktora, 1936. 568 s. 10. Marchuk V. Tserkva. Dukhovnist. Natsiia [Church. Spirituality. Nation]. Ivano-Frankivsk: Plai, 2004. 460 s. 11. Nahaievskiy I. Spohady polovoho dukhovnyka [Memories of the field priest]. Toronto: Vyd-vo Ukrainska Knyzhka, 1985. 185 s. 12. Omelianovych-Pavlenko M. Spohady komandyr (1917–1920) [Memoirs of the commander (1917–1920)]: Dokumentalno-khudozhnie vydannia / Uporiad. M. Kovalchuk. K.: Tempora, 2007. 608 s. 13. Rozhko V.Ie. vidrozhennia Ukrainkoi Pravoslavnoi tserkvy na Volyni 1917–2006 rr. Istoryko-kraieznavchyi narys [Revival of the Ukrainian Orthodox Church in Volhynia, 1917–2006. Historical and ethnographic essay]. Lutsk: Volynska knyha, 2007. 348 s. 14. Skoropadskiy D. Derzhavnytstvo i patriotyzm [Statehood and patriotism]. Kil: b.v., 1947. 31 s. 15. Ulianovskiy V.I. Tserkva v Ukrainkii Derzhavi 1917–1920 rr. (Doba Tsentralnoi Rady) [Church in the Ukrainian State 1917–1920 (Day of the Central Council)]. K.: Lybid, 1997. 198 s. 16. Ulianovskiy V.I. Tserkva v Ukrainkii Derzhavi 1917–1920 rr. (Doba Hetmana Skoropadskoho) [The Church in the Ukrainian State 1917–1920 (Date of Hetman Skoropadsky)]. K.: Lybid, 1997. 320 s. 17. Tsentralnyi derzhavnyi arkhiv vyshchykh orhaniv derzhavnoi vlady i upravlinnia Ukrainy (dali – TsDAVOVU Ukrainy). F. 1072. Op.1. Spr. 54. 226 ark. 18. TsDAVOVU Ukrainy. F. 1072. Op.2. Spr. 97. 77 ark. 19. Ibid. Spr. 101. 105 ark. 20. Ibid. Spr. 110. 46 ark. 21. Shuhalova I.M. Orhanizatsiinyi ustrii pravoslavnogo dukhovenstva chornomorskoho flotu (1900–1920 rr.) [Organizational structure of the Orthodox clergy of the Black Sea Fleet (1900–1920)]. Naukovi pratsi istorychnoho fakultetu Zaporizkoho derzhavnogo universytetu. Vyp. XVII. Zaporizhzhia, 2004. S. 81–88.

Taras Pshenychnyy, Yuriy Gusev

ORTHODOX MILITARY CHAPLAINCY IN THE PERIOD UKRAINIAN REVOLUTION 1918–1921

The celebration at the state level of the anniversary of the Ukrainian Revolution of 1917–1921 is a chance for scholars to rethink events, phenomena and processes of the past. Behind them were people who represented various social institutions, groups of people, and so on. The overwhelming majority of them have already received an appropriate assessment and a place in historiography, but perhaps not all. The least investigated problem of the Ukrainian revolution of 1917–1921 is the study of the functioning of the Chaplaincy movement in the ranks of the Ukrainian Army, which arose in the Ukrainian Orthodox Church. In fact, the purpose of the article is to cover the activities of priests on the fronts, their lives and the conditions of service. The study of this segment in the history of Ukraine as a whole and the events of centuries-old, in particular, will allow to broaden the understanding of the place of military priests in the ranks of the modern Ukrainian army.

The reality of modern social and political processes is an occasion for the Ukrainian scientific community to take a somewhat new impulse to assess the past, in particular, to go beyond the traditional perception of events and facts. Most of them emigrated, often without proper scientific justification or refutation. This also applies to the Ukrainian liberation struggle, which began in the far 1917 and gave impetus to serious social transformations. For their militaristic political component, many of the serious processes that took place in the human mind were hidden. At the same time, a church-religious factor played a role, which influenced, to a greater or lesser extent, the will of the people and the definition of its vital landmarks. The urgency of the article is to rethink the role of the Orthodox clergy in the socio-political processes of 1917–1921 through the prism of its integration into the structures of the Ukrainian army.

Key words: military clergy, chaplain, Ukrainian revolution, Ukrainian Orthodox Church, Ukrainian Army.